

Нестеренко Валерій

канд. іст. наук, доцент

Подільський Державний аграрно-технічний університет
Кам'янець-Подільський, Україна

БОТАНІЧНИЙ САД У КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ: ПЕРШІ РОКИ ДІЯЛЬНОСТІ

Формування історичної свідомості є важливою частиною соціально-гуманітарної підготовки студентів ПДАТУ, який незабаром буде відзначати 100 річницю від часу свого заснування. Кожен студент повинен знати історію свого навчального закладу та його структурних одиниць. В історії ПДАТУ є ще чимало «білих плям», які до цього часу ще не висвітлені в науковій та краєзнавчій літературі. Однією з них є історія міського ботанічного саду. У даній історичній розвідці ми ставимо собі за мету – описати перші роки його роботи та висвітлити основні наукові досягнення наукових співробітників ботанічного саду під керівництвом його засновника, відомого українського біолога, активного діяча Західноукраїнської революції 1918-1919 рр. Нестора Теодоровича Гаморака.

Ботанічний сад фактично було створено у 1925 р. при кабінеті ботаніки Кам'янець-Подільського Інституту народної освіти [1, арк. 244]. Спочатку він був зовсім невеликим, у ньому налічувалось лише 500 рослин. Садом завідував колишній викладач Кам'янець-Подільського державного українського університету Н.Гаморак, який одночасно працював і в місцевому сільськогосподарському інституті (СГІ). Мабуть, саме через цю обставину, через два роки сад був переданий у відання СГІ, до якого у той же час перейшла науково-дослідна кафедра природи, сільського господарства та природи Поділля.

Поступово ботанічний сад розгорнув свою діяльність. Було побудовано ряд будівель та лабораторій для проведення дослідницької роботи. Вже у 1927 р. було видано перший каталог насіння і ботанічний сад розпочав обмін насінням з іншими дослідницькими закладами СРСР, а з наступного року й закордонними подібними установами із Берліну, Будапешту, Праги, Гамбургу та ін. [2, арк. 195]. На початку 1930 р. Кам'янець-Подільський ботанічний сад вже підтримував наукові зв'язки з 29 радянськими і 91 закордонними ботанічними садами. Головними його завданнями визначались такі: збирання зразків флори західної частини УСРР, формування колекцій лікарських, декоративних, технічних рослин Поділля.

У 1930 р. у Кам'янці-Подільському відбулась у реорганізація вищих навчальних закладів. Ботанічний сад перейшов деякий час під відання кафедри ботаніки інституту технічних культур, але в Наркоматі освіти України постало питання про утворення окремої науково-дослідної установи. Врешті-решт з 1 жовтня 1930 р. рішенням НКО він почав функціонувати самостійно. Н.Т. Гаморак став його першим директором. Всього у той час в УСРР працювало лише шість ботанічних садів.

Розширились функції та завдання цієї дослідницької установи. Тепер до них відносились геоботанічне дослідження флори Поділля та західної України, морфологічне, анатомічне, фізіологічне дослідження технічних і лікарських рослин (сої, тютюну), фізіологічні роботи над стійкістю рослин, роботи над новими культурами тощо [2, арк. 280]. Нестор Теодорович неодноразово піднімав питання

про необхідність виділення додаткової площі для ботанічного саду. Для отримання необхідного досвіду взяв участь у роботі Четвертого всесоюзного ботанічного з'їзду (Ташкент, 1931 р.), був у наукових відрядженнях у Києві, Москві та Ленінграді. Поруч із ним плідно працювали його аспіранти та наукові співробітники Ф.Т. Панасюк, Ф.Д. Наливайко, Любинський та інші.

У 1931-1932 рр. колектив ботанічного саду провів чималу дослідницьку роботу, яка здійснювалась у таких відділах: систематики і мікології, фізіологічному і економічному, відділі технічних і нових рослин та дендрологічному [3, арк. 4]. Зокрема, під керівництвом Н.Т. Гаморака було створено ряд апаратів та приладів для дослідження водного балансу рослин. Було обстежено водний режим рослин Товтр, проведено геобіологічне обслідування Совиного Яру та інших ярів Поділля [2, арк. 354]. До друку було підготовлено ряд наукових праць, які стосувались рослинного світу Поділля.

Улітку 1932 р. Н. Гаморак на запрошення академіка Миколи Холодного переїжджає на роботу до Всеукраїнського інституту ботаніки в Києві. Його обов'язки по керівництву ботанічним садом взяв на себе Ф.С. Панасюк, який ще з жовтня 1920 р. працював разом з Н.Гамораком, котрий залишився науковим консультантом саду.

Проте, у 1933 р. чимало визначних науковців, діячів культури та освіти Радянської України було репресовано. 30-го січня 1933 р. у Києві було заарештовано Н.Т. Гаморака. А потім розпочались арешти серед його аспірантів та наукових співробітників. 13 березня 1933 р. було затримано Ф.С. Панасюка. Його затримали прямо на вокзалі, коли він збирався виїхати до Харкова у наукове відрядження [4, арк. 4]. Репресований був і науковий співробітник Ф.Д. Наливайко. Їх пізніше оголосили активними учасниками Кам'янецької філії так званої «Української військової організації», звинуватили у тому, що вони займались антирадянською націоналістичною роботою тощо. 19 листопада 1933 р. Ф.С. Панасюка та Ф.Д. Наливайка каральні органи засудили до п'яти років концтаборів. Н.Т. Гаморак 1 вересня 1937 р. загинув у сталінських застінках.

Подальше існування ботанічного саду виявилось під загрозою. І не лише через кадрові кадри. У 1933 інститут технічних культур, за яким було закріплено сад, перевели до Житомира, проте ботанічний сад у Кам'янці-Подільському залишився, але працював він в незадовільних умовах. Дослідна робота не проводилась, наукові контакти з іншими закладами були втрачені, матеріальної державної підтримки майже не мав. Відродження закладу приходиться вже на 1950-ті роки, але то вже інша тема для дослідження.

Список використаних джерел

1. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХМО). Ф.1517. Оп.1. Спр. 8.
2. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХМО). Ф.1517. Оп.1. Спр. 1.
3. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХМО). Ф.1517. Оп.1. Спр. 3.
4. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХМО). Ф.1517. Оп.1. Спр. 9.

